

MAGYAR-ROMÁN SZEMLE.

SZERKESZTI: MOLDOVÁN GERGELY.

AZ ÚJ KORMÁNY TEENDŐI A NEMZETISÉGI ÜGYBEN.

A román nép a magyar állam területén számra és erőre nézve egyaránt tekintélyes. Összetaró és szivós természetű. Türelmes, de felejtetni és megbocsátani nem tudó. Külön él a saját eszmekörében, a saját szervezetében, fegyelmezetten. Egy két és fél milliónál nagyobb számú nép az állam szervezetben, mint bomlasztó erő, mindig veszedelmes. Béke időben, hadján, a váltságban romboló.

Csodálatosnak tartom, hogy a magyar államhatalomnak ezzel az elemmel összetartó kapcsa nem volt és a jelenben sincs. Érintkezése csak az adóbehajtásnál és a terhek kirovásánál szemmel látható, — sem templomát, sem iskoláját, sem közgazdasági érdekeit állandó gyámolítása és támogatása tárgyának nem tekintette senki. Ki bajlódott azzal, hogy ennek a népek újabb meg újabb sarjadékai merre tűnnek, hová lesznek, és mit csinálnak? a kormánynak semmi mondani valója nem vala; egy orgánumig nem tudta magát megemberélni, a melyben ezt a népet a saját anyanyelvén egyszerűen, minden kommentár nélkül felvilágosítsa a gomba számra szaporodó és célzatosan a nép politikai erkölcsének megrontása céljából terjesztett mindenféle rágalmakat illetőleg. Hogy ez a nép hazafi-

ság tekintetében megbizhatlan, azért mi románok is hibásak lehetünk, de legnagyobb hibás a kormányrendszer, a mely az embereket a a magyar állam érdekek számára megnyerni egyáltalában legalább eddig nem igyekezett.

Esztendőök óta a román néppel szemben követendő új eljárásnak a szükségét hangsúlyozzák. Kitélégíteni a román érdekeket, a menyenyiben azok a magyar nemzeti állam keretébe beilleszthetők. Ezt a hangot a megelőző kormány penditette meg, de három esztendő alatt odáig sem mehetett, hogy azokról a román ohajtásokról magának adatokat szerzett volna be, vagy hogy megállapította volna, hogy voltaképpen mi a teendő? Nincs nemzeti-ségi programmunk. A kormánynak, törvényhozásnak kötelessége ezt a programmot az utolsó részletig megállapítani, — a teendők utját és irányát a leghatározottabb vonalakban megjelölni. Ha az 1868-iki nemzetiségi törvény félretevésével a programmot, az alapot, a magyar közszellem magától elvetette, akkor teremteni kell egy új alapot, egy új programmot, a magyar közszellemnek megfelelőt, hogy a nemzetiségek individualis jogaik és kötelességeik fölől teljesen tisztában legyenek. Nem annyiszor mon-

dani, de már a leghatározottabb alakban meg kell jelölni a magyar nemzeti állam határait, abban egyházi, nyelvi, közoktatási tekintetben ki kell jelölni a nemzetiségek számára a helyet, a melyen azok teljes biztonságban ellehessenek.

A román népnek óhajtasait nem a szebeni programokból kell összegyűjteni. A román népnek nincs szüksége Erdély autonómiájára. Az óhajtasokat nem felülről lefelé, hanem alólról felfele kell számba venni. Mindenekelőtt a nép és az azzal közvetlen érintkező csekély intelligencia viszonyait kell megvizsgálni, — annak a bajaival foglalkozni.

Vagy ha úgy követelné a magyar közszellem, hogy a nemzeti állam a nemzetiségek ezen óhajta-

sait nem adhatja meg, úgy legyen annak a nemzeti államnak elég bátorsága kimondani azt és legyen elég ereje és modora a maga érdekeit, a maga igazait a nemzetiségekkel megismertetni, népszerűvé tenni, azokat velük megkedveltetni.

A kérdés megoldása elodázhatatlan szükség, nem azért, mert erősen követelik, hanem azért, mert ennek az államnak a népek összetartására szüksége van, hogy a békében tovább és tovább fejlődhessenek.

A bölcs tappintat, erély és az a sok jóindulat a románsággal szemben, a mely br. Bánffy Dezső miniszterelnökben meg van, a tárgy teljes ismerete, s az ezen ügy iránti kiváló érzék, reményt nyújt nekünk, hogy a román és a magyar közti sok félreértést elosztatván a két elemet egymáshoz közelebb fogja hozni.

Moldován Gergely.

ROMÁN SZÓK A MAGYARBAN.

botyezál, keresztel; megszid, lehord. (Kolozsvár és vidékén, Mezőség); románul: *botez-* (are, at).

bucsálódás. (Benedek E. Magyar Mese és Mondavilág. I. köt. 203. l.) Sirás, *bucsalódás* volt éjjele, nappala. Rom. *boc-* (cse) siránkozik, jajgat; olaszul: *bocciare*; lamentor, misereor.

czuczurál, üstököt megráz; rom: *tuțur-* (are, at).

gurászta, (Kolozsvár és vidékén, Mezőség); rom. *corastă*; frissen borjuzott tehén összement teje.

lipitor, (Erdélyben mindenfelé); rom. *lipitoare*, nádaly, vérszipó; ragadós ember,

maszurál, mér, méreget (Kolozsvár és vidékén, Mezőség); rom. *mesur-* (are, at).

papaláptye, lágy ember; Erdélyben mindenfelé; rom. *papă-lapte*.

punzurál; azért még senkit fel nem punzuráltak; felakaszt; rom. *spânzur* — (are, et).

rebdál, tür; rom. *rebd-* (are, at).

szerentok, szegény, nyomorult; rom. *sărăntok*.

stramatura, szines fejtő.

tanda-manda, mondják, mikor valaki olyant beszél, a minék semmi magja, értelme nincs; üres beszéd. Rom. *tanda-manda*, *tranca-fleanca*.

zsenlicze, (Erdélyben mindenfelé.) összszefutott tej; rom. *jintită*.

A ROMÁNOK EREDETE.

(Folytatás.)

A román népnek dácziai és pannóniai tartózkodására vonatkozólag a régi magyar krónikákban tehát e két feljegyzésre akadunk. Mire alapítja e két krónikás állításait? A köztudatra, a néphitre, vagy valamely megelőző krónikás tanúságaira? Talán *Nestor* az orosz történetíró munkájára?

„A Duna mellékein lakó szláv népre Kozáriából — írja Nestor — skythák törének, kiket bolgároknak neveznek s erőszakoskodának a szlávokon. Azután a fejér ugrok menének oda, meghódítván a szláv földet s *elhajtván az oláhokat*, kik annak előtte magukhoz ragadták volt a szláv földet...“

És ismét:

„6396—6406. azaz Kr. u. 888—898-ban az ugrok (magyarok) Kiew mellett menének el, azon hegységen által, melyet máig Ugornak neveznek... Keletről érkeztek volt s által menvén nagy hegyeken, melyeket Ugor hegyeknek hínak, hadakozni kezdének az ott *lakozó oláhok ellen*, mert ott előbb szlávok laktak volt, kikre az *oláhok* következtek, legyőzvé a szlávokat, s így a föld Ugor (Magyar) országnak nevezteték.“¹⁾

Nestor 1057—1113-ban élt, Kálmán király idejében, a honfoglalás után 220 évvel írta meg munkáját. Anonymus, vagy Kézai ismerte vajjon az orosz történetíró munkáját? tudni nem lehet.

Még volna egy feljegyzés, a mi megelőzte Anonymust ebben a kérdésben.

A német *Nibelung*-ének huszonkettdik fejezetében le van írva, hogy a húnok Krimhildát hogyan fogadták:

«Sok tarka-barka népet, minden nemzetbelit,
Láthatni ott az uton, hogy arra közelit,

¹⁾ Hunfalvi Pál: A román történetírásról. Budapesti Szemle. 43. k. 193—194. l. Das heiligen Nestors... und der Fortsetzer desselben älteste Jahrbücher des russischen Geschichte vom Jahre 858 bis zum Jahre 1203 Uebersetzt von Joh. Benedikt Scherer, Leipzig 1774.

Dalják, pogány s keresztény, csoporttal szállnak ám
A bájolót fogadni, sorban egymás után.
Orosz s görög levente egy s mást sarkalá;
Vágtatva jó nyomukban a lengyel és oláh;
Zömök serény lovon sok iramlík és üget,
Hordozva mind sajátos fegyvert s öltönyöket.
Kiew tájékiról jött bozontos raj lovag:
A szilaj besenyök. Hejh, hogy megiramlanak,
Futtokban madarakra lödözve nyilaik', —
Feszés hurról a vessző csak úgy levillanik.

Etel király előtt járt egész udvara;
És valamennyi pompás, ékes s vidám vala.
Huszonnégy fejedelem, kit bibor s arany fedez,
Meglátni királynéjok': egyetlen vágyuk ez.
Ramung, a *havas-évi oláhok hercege*,
Hétszáz lovagja élén először ért ide,
Ugy szálla mindannyi, mint a szálló madár.¹⁾
Sok fűrgé daliával Giebeck nyomába jár.

Az oláh herceg vitéségéről egy tornajáték alkalmából a hőskölteményben ezek állanak:

Nyargalva robban Hornbog, lova vígan nyerit',
Ramung is fut Giebeckkel, jó hún szokás szerint,
Burgond lovaghoz érve, megállnak, mint a fal;
Kezdődik játszva köztük rettentő viadal.
A többi-é hozzájuk képest csak tréfa volt;
Tetőtől talpig zengett az addig néma bolt,
A paizsok csengésétől, s az egész palota,
Gunther vitézi által oly lárma támadta.²⁾

A Nibelung anyaga tudvalevőleg a VI-ik században keletkezik. Az anyag a X-ik század végén nyert költői szerkezetet, midőn Pilgrim püspök a monda töredékeket összeszedte és latin nyelven írás-

¹⁾ Szász Károly: A Nibelung ének, Budapest 1868. 237—238. l. (XXII. ének.)

²⁾ U. o. 333. l. (XXXI. ének.)

... 1339. Von Rinzen un von Krieche
Reit dā vil manic man;
den Poelān und den Vlāchen
sach man swinde gān.
1343. Der hercege Rāmunc
Uzer Vlāchen lant
mit siben hundert mannen
kom er für si gerant;
Sam vliegēde voegele
Sāh mán si varn.

Bartch Károly: Das Nibelungenlied, Lipse 1872. 228. 229. l.

ban foglalta. A román népnek dácziai létezését tehát Nestor orosz történetírón kívül Anonymus és Kézai előtt, az ó-német hősköltemény mondái is igazolnák. Más erre vonatkozó feljegyzések nem ismeretesek.

A bizánczi írók Pannoniát és Dáczsiát, azoknak népeit és belviszonyait ismerték. Az egykoru bizánczi írók munkáit hiában fogjuk tanulmányozni, azokban a román-nép dácziai eredetiségére vonatkozó feljegyzésekre akadni nem fogunk.

Priseus Rhetor bizánczi író, 448-ban mint követségi tag, Attila udvarában volt. A követségről irt jelentésében részletesen szól uti élményeiről s az Attila udvarában tapasztaltokról. A konstantinápolyi küldöttség Fehértemplom tájékán találta Atilla udvarát; a román népet azonban leírásaiban hiában keressük. Említi, hogy a hún király asztalánál egy Zereon Maurusius (Γέρων ὁ Μαυροβύτος) bohóc a vendégeket azzal mulattatta, hogy tréfás beszédében aúson, (Αύσονω) hún és goth nyelvbeli szavakat használt, a mi felette mulatságos volt.¹⁾

A román írók az *auson* nép és nyelv alatt a román népet és nyelvet értik.²⁾

Hazai oklevelünkben a honalkotás után csak harmadfél század múlva találkozunk a *valach* szóval. A román népről megelőzőleg, az eddig ismert hazai oklevelekben, említés téve nincs. Az oklevél, melyben a *valach* szó előfordul és benne a román népről legelőször van említés, 1222-ből való, III-ik Honorius pápának egy oklevele, a melyet II-ik Endre királynak a teuton (német) lovagoknak tett barezasági donációját megerősíti, jelesen jóváhagyja, hogy a német lovagok és hozzátartozóik székely és a *valachok* földén

való átköltükben *semmiféle adót* no fizessenek.¹⁾

Az 1222-ki oklevél után már sürűbben fordul elő a *vlach* név. Így 1223-ban II-ik Endre újlag megerősíti a Kercz (Kereh) kolostor számára Erdélyben tett donációját, a melyben egyttal a blakkok területéből kiszakított földet adományozza.²⁾

III. Honorius pápának 1223-ban és 1224-ben a német lovagok ügyében kelt oklevelei a Barzaságot és a havasokon tuli (Erdély) földet elpusztítottnak és lakatlannak mondja, azon országok a római pápa uralma alá rendeltetnek, a lakosság ezen uralom elismeréséért fizetni fog évenként két márká aranyat, egyet a pápának, egyet a német lovagoknak, a kik a két országot 1224-ben birtokukban is vették. III-ik Honorius pápa 1224-ben a magyarországi főpapokat arról értesíti, hogy azon említett két országot az apostoli szék uralma alá vette, ők tehát mivel se terheljék a német lovagokat, lévén azok a szentszéknek alattvalói, kiknek területére a pápa 1224-ben *esperestot* nevezett ki.³⁾

Mindezen adatok azt bizonyítják, hogy a mostani Erdély a pogány népek betörései és pusztításai következtében II. Endre király alatt lakatlan és néptelen

¹⁾ Az oklevél erre vonatkozó része: Concessit etiam vobis ut super fluvium nomine Ald (Olt) sex naves, et totidem super fluvium nomine Mors (Maros) liberas habeatis per totam regnum ejus salem descendendo ferentes, et referentes res alias ascendendo; salis fodinas etiam que Acna (Akna) vocantur, sufficientes ad predictas duodecim naves, libere ubicunque volueritis, vobis regia liberalitate concessit; concedendo, ut nullum teneamini prestare tributum, ne etiam homines vestri cum per Siculorum terram transierint aut Valachorum. Hurmuzachi Eudoxius: Documente privitoare la istoria românilor. București 1887 76—77. 1.

²⁾ Item etiam confirmamus in presenti privilegio tetram quam prius eidem monasterio (de Kereh) contuleramus *exemplum de Blaccis* pro remedio anime nostre per fidem ac dilectum nostrum Benedictum tunc temporis woyawodum assignari facientes. Hurmuzachi Eudoxius: Documente etc. 79. lap.

³⁾ Hurmuzachi: E. Documente etc 82—88. lap A pápai oklevelekben a terület *Boze (Borze) ultramontes nivium* megjegyzéssel fordul elő. A címzés így: „Archi presbitero et clero ac populo terre Boze (néhol Borze) et ultramontesnivium.“

¹⁾ B. G. Niebuhr: Corpus scriptorum historiae Byzantinae. Conv. 1829. pag. 205.—206. A latin fordításban az *auson* nyelv lingua romanaval van kifejezve: «Itaque tunc arrepta festivitatis occasione progressus, et forma, et habitu et pronuntiatione et verbis confuse ab se prolatis Romanae Hunnorum et Gothorum linguam intermiscens, omnes laetitiam implevit et effecit ut in vehementem risum proxumerent.»

²⁾ Bövebben magyarázta ezt Maniu: Români în literatura streina (Bukarest 1878. akadémia kiadványa), című munkájában.

volt. Azt, hogy a román nép egy csapatja II. Endre király alatt Erdély szélein birtokkal bírt, III. Honorius pápának 1222-ki oklevele kétségtelenné teszi.

Ez volna tehát a legelső megdöntetlen okirat majdnem ezer év után (274—1222), mely a román népnek jelenlétét Erdélyben bizonyítja.

A mi már most a latin eredetiséget illeti, erre vonatkozólag a legelső határozott véleményt a Mátyás király udvarában élő Bonfinius historikus kockáztatja, a ki nyíltan kimondja, hogy Tráján és a többi római császár által Dáciában vitt legiók és kolonusok maradékai a *valachok*; e szerint tehát a magyarországi jelenlegi románság a rómaiaktól származik.¹⁾

¹⁾ Valachi enim e romanis oriundi, quod eorum lingua adhuc fatetur, quam inter tam varias Barbarorum gentes sita adhuc extirpari non potuerit, ulteriorem Istri plagam, quam Daci et Getae quondam inlocuere, habitarunt; nam citeriorem Bulgari, qui e Sarmatia prodire, deinde occuparunt. E legionibus enim et coloniis a Trajano ac celeris Romanorum im-

Bonfinius hihetőleg a XII. századbéli bizánczi írók nyomán teszi kijelentéseit, a kik a balkáni vlach népet olaszországi telepítvényesnek tartották. Cinnamus Leo seregének nagy részét vlachokból állónak mondja, a kik egykor itáliai kolonusok voltak.¹⁾

Ezen nyomdékön haladt azután a történetírás és ez a nézet lett általános, Anonymustól fogva a román nép Dáciai eredetisége és Bonfintól kezdve a római *legióktól való eredet*, a XVIII.-ik század végeig senki által sem lett megtámadva és kétségbevonva.

peratoribus in Daciam deductis, Valachi permanerunt. Antonii Bonfini Asculani Derum Hungaricarum Decades. Bel kiadása Lipcse 1771. 284 lap.)

¹⁾ Joannes Cinnamus VI-ik könyvében az olaszokról beszélvén ezeket mondja: Leonem autem Batatzem nomine, aliunde cum exercitu perinde magno; maxime vero Valachorum ingenti multitudine, qui Italarum coloni quondam fuisse perhibentur.

Diocleas Presbiter: Post haec totam provinciam Latincrum, qui illo tempore Romani vocabantur, modo vero Morovlachi, hoc est nigri Latini (Schwandtner: Regn. Slavorum III. K. 478 fej.)

A JOBBÁGYOK ROMÁNIÁBAN.

Román történetírók,¹⁾ mint Papiu Ilarián,²⁾ Densusián Miklós,³⁾ Brezoián János,⁴⁾ Bălcescu Miklós,⁵⁾ Láurian Trebonián,⁶⁾ Xenopol A. D.,⁷⁾ Sinkai György,⁸⁾ Maior Péter⁹⁾ és a többi mind, a kik hazánk történetéből a román nép helyzetével foglalkoztak; román költők, minő különösen Marosán András, bizonyos keserűséggel irnak a román jobbágyok sorsáról és a jobbágyi rendszer mostohaságaiért a felelősség egész terhét az erdélyi három kiváltságos nemzet nyakába tolják.

Hát hiszen a jobbágyok sorsa sehoh a világon nem volt minden sanyaruság nélküli, és bizonyára elferditené a tényeket az, a ki azt mondaná, hogy Magyar-

országon a jobbágyok élete valami boldog volt, hisz felkelések, lázadások bizonyitnák az ellenkezőt.

Cantemir Demeter¹⁾ azonban kimondja, hogy a romániai jobbágy sorsa a világ összes jobbágyai között a legsúlyosabb; a bojár szabadon eladhatja jobbágyait, épen mint a rabszolgákat.

Azt mondják, hogy a jobbágy-rendszer Mihalý vajda, kit a román történelem Vitéznek nevez, vitte be a román fejedelemségekbe, a 16-ik század végén. Ez nem áll, mert megelőzőleg már voltak jobbágyok Romániában.

A fsjedelemségekben a *vecin* (szomszéd), *rumân* (román) és a *rob* (rab) szó voltaképen egy fogalmat fejezett ki. Vc-

¹⁾ Istoria românilor din Dacia Superioră. — ²⁾ Revoluțiunea lui Iloria in Transilvania și Ungaria. — ³⁾ Vechila instituțiuni ale României. — ⁴⁾ ⁵⁾ ⁶⁾ ⁷⁾ ⁸⁾ ⁹⁾ Istoria românilor.

¹⁾ Descriptio Moldaviae (Bukarest. 1872.) 119—124. lap.

ein (szomszéd) az volt, a ki innen Erdélyből, tehát a szomszédból ment át a román tartományokba s mint uratlan járókelő valamely bojár által elfogatott s jobbagygyá tétetett, mert megjegyzendő, hogy a román bojár bármely szabadon járó parasztra rátehetette a kezét s az, ha nem tudta bebizonyítani szabad, illetőleg bojári voltát, a földesur rabjává lett örök időkre, minden maradékaival együtt. Erdélyből jobb sors reményében sok jobbagy szökött ki Moldva és Oláhországba, de hát ott kegyetlenebb sorsban részesültek, mint itt. Sokan, a kik tehetők, visszavándoroltak Erdélybe; az ily visszajöttöknek, barangolóknak elfogatását törvényeink szintén megengedték.²⁾

A rumán (román) szó, mint alább róla meggyőződünk, a fejedelemségek törvényei és történeti adatai szerint szintén jobbagyot, rabszolgát jelentett, a mi onnan támadott, hogy akkor csak a paraszt nevezte magát nemzetisége szerint: rumán-nak, az ur már nem volt az, az magát már bojárnak nevezte.

Ugy a vecin-t, mint a rumán-t a két román fejedelemségben közösen rob-nak hívták, tanuskodik erről számos okirat. A jobbagy tehát, a ki rendszerint paraszt román volt, lett legyen erdélyi bevándorolt, vagy oláh fejedelemségi benszülött, rob-nak, rab-nak neveztetett, a szláv nyelven szerkesztett okiratok szerint, a szláv rob-ból.

Cantemir szerint a bojár követeléseinek nem volt sem mértéke; sem háttára. A jobbagyokat, mint rabszolgákat, adták, vették; tehát nem voltak a földnek tartozékai — glebae adstricti — hanem ingó dolgok; a földes urak elválasztották a földtől s eladták őket egymagukra is. A földesur, szorultságában, kiválasztott jobbagyai közül néhányat, elválasztotta atyjától a leányt, fivérétől a nővért, a szeretőt a szeretőtől s eladta őket más földesurnak adás-vevési szerződés mellett, a szerint, a mint egymás közt megegyeztek, fejenként 10 aranytól felfelé.

Maga Mihály vajda is vásárolt ro-

²⁾ Approbb. II. R. 31. t.

mánokat, rabokat,¹⁾ jelesen megvette Mie-leát, az ő csapatával, Voinicult, Bárbut. Popát, Opreát, családjaikkal és ezekből sokakat el is ajándékozott; megvásárolta a Miksienest községbelieket, a kik magukat románokul adták el s lettek a fejedelem rabjai.

Ezen adásvevés, csere általános volt a két román fejedelemségben.

Romániában a jobbagyságot az 1865. ápril 23-án kihirdetett törvényezikkel törölték el, azonban daczára ennek még 1882-ben is támadtak ember-adásvevési szerződésekből kifolyó perlekedések.²⁾ Némely bojár még akkor sem akart tudni arról, hogy a törvény mind ezen embertelen szerződéseket semmisknek, sőt a szerződő felek ezen tényeit büntetendő cselekményeknek nyilvánította.

A rabkereskedés annyira ment volt már a két fejedelemségben, hogy önként, szabademberek is eladták magukat másoknak; vagy szabad szülő eladta gyermekét, feleségét, önmagát, összes gyermekeivel és maradékaival együtt.

Ime egy néhány példa. Egy okmány, a melyben egy anya eladja két gyermekét 1661. június 29-én;³⁾

„Ugyanis én Anna, Jane felesége, ezen okmány által irom és vallom, hogy eladtam két gyermekemet, egy fiut és egy leányt, névszerint Pantazit és Kristinát, Gavril papnak, 20 ughiu⁴⁾ árért.; azonban igen nagy szükség által kényszerítve adtam el, mert majdnem éhen haltunk, a nagy éhség idején, mikor egy véka gabona ára egy arany volt. Stefán (István) és Vaszilic (László) vajdák idejében — legyenek a Gábor papé s ő szentségszere gyermekeié és unokáié, mint jószághoz tartozó czigányok, örökön örökké.“

A szerződés a fennebb irt. időben Piatra városában kelt.

Ugyanezen okmány még a következő adás-vevést foglalja magában:

¹⁾ Conv. Lit. 1887. 10. lap.

²⁾ Brzoián I. fennebb idézett művében a 78. 79. lapokon.

³⁾ Conv. Lit. 1887. évf. 9—10. lapon.

⁴⁾ Vert pénz, egy magyar arany értékű, hihetőleg az ungurból ered. Lásd különben Cihac: Dict. d'Étym Élem: nts Slavcs. 437. lap.

„Én is Anikó, Demeter felesége, eladtam egy fiamat, névszerint Jonáskut, Gábor papnak, 16 ughiu árért, hogy ő szentségének gyermekeinek és unokáinak egyházi jószágán ezigány legyen örökkön örökké.“

Ime egy másik okmány 1661-ből:

„Ugyanis én Jon, én Stánes, én Lapadát, én Hristodor, én Staico, én Stefan Dragomir, én Opreá, én Ileul irtuk és valljuk ezen okmányunk által, hogy Stroc logofet ur kezében annál nagyobb hitellel birjon, hogy tudják miszerint önkéntesen és senki által sem kényszerítve eladtuk magunkat románoknak ő uraságának. Én Jon, fiaimmal 12, én Stánes fiaimmal 12, én Lapadát fiaimmal 15, én Christodor és én Dragomir 15, én Stefan Dragomir fiaimmal 10, én Oprea fiaimmal 12, én Staico magamat 8 és végre, én Ileul fiaimmal 12 ughiu árért. És mi mind ezen itt megirt összegeket kézhez vettük, hogy ő Uraságának fiainak és unokáinak örökkön örökké jószágbeli románjai legyünk s nagyobb hitellül, peesét helyett ezen írást újunkkal megnyomtuk. Aláírva Gheorge, Gramaticul és Caracal okmánykiadó, hitelés személyek.

Ezen szerződés már azt mutatja, hogy egy család (apa 2—3 hihetőleg kiskorú fiával) közönséges ára 12—15 arany volt, míg két kifejlett ifju ára, mint a fennebbi okmányból meggyőződünk, 20 drb. arany volt, személyenkint tehát 10 drb. arany.

1665-ből közlöm a következő felszabadulási okmányt.

Én Simánka Demeter, testvéremmel Opreával, valamint én Vojko Smanka Stán fia, én Negre, Mihul fia, testvéremmel Bázará Stánnal és én Dediul Stán együttesen minden gyermekeinkkel ezen kötelező írásunkban írjuk és valljuk, hogy Elinka urasszony, Cantacuzin Constantin postelnik özvegőye kezében annál nagyobb biztosítéskül szolgáljon, de, hogy tudva is legyen, miszerint mindnyájunkat, fennebb írottakat nevezett urasszony az istenre, saját elhalt szülőinek üdvösségére gondolván pománából nekünk megbocsátott és a románságból felszabadított; mind-

azonúltal úgy és azon feltétel alatt, hogy ha mi is maradékaink közül bár ki is magát román gyanánt ismét másoknak eladná, joga legyen azokat ismét romjává tenni:

Az ily rabszolgával úgy bántak a bojárok, mint a ezigányokkal. A ezigányok pedig a bojárok felfogása szerint nem voltak emberek, hanem eladható, kicserélhető állatok, mutatja ezt Ghica Gergely fejedelemnek 1766. január 25-én kiadott rendelete,¹⁾ melyben egy ezigányné ára 30 leu (egy régi leu 15.) körülbelül 4 frt 50 krban állapittatik meg. A férfi ezigány ára ezen rendelet szerint 40 leu (6 frt), a 16 éven alóli gyermek értéke 20 leuban (3 frtban) van meghatározva. Ezen összegeket kellett ugyanis megfizetni egyes ezigányért az esetben, ha egyik földesur ezigány-legénye beleszeretvén a másik földesur ezigány-leányába, azt nőül akarja venni. A földesurak egymás között kiegyezhettek, hogy melyik boesátja ki a ezigány-leányt rabszolgaságából s adja át a másiknak korlátlan hatalma alá. Ezen rendelet megtiltja, hogy nem ezigány ezigányleányt vegyen feleségül, vagy nem ezigánynő ezigányhoz menjen feleségül. A papra, ki ily házasságokat létesít, szigorú büntetést szab a rendelet.

A 18-ik században a ezigányok ára személyenként 20—170 tallér között változott.

Czigányokra vonatkozó adás-vevési szerződés igen sok van. Legközelebről ugyancsak a Convorbiri Literare bukaresti folyóirat 1889. január hóban megjelent füzetében 20-at közölt.

Százhetven talléron adott el 1803. február 8-án egy szép és mindenféle házimunkában jártas Manda nevű ezigányt Szokotean Constantinnak Nikulescu Constantin.

1805-ben ugyanczen Szokotean kénytelen volt egy pár ökröt adni egy Tudora nevű ezigánynéért, kibe egy ügyes kovács ezigánya beleszeretett.

¹⁾ Papiu J. Tesaur de monuminte III. K. 193—196. lapokon.

1784-ben egy öt lélekből álló czigány család 255 talléron kelt el.

A házasságok közvetítésének leggyakoribb módja volt különben a csere; leányért adtak leányt, fiúért fiút s ha némi fogyatkozást tapasztaltak, adtak még ráadásul kecskét, borjut, vagy pénzt is.

A megelőzőleg közlött szerződések mutatják, hogy a szabad románok úgy adták el magukat, hogy velük úgy bán-

janak el a földesurak, mint a czigányokkal. És a bánásmód olyan is volt. A rabokat, tehát a jobbágyokat, adták és vették. Már megelőzőleg érintettem azt is, hogy a bojár mindenható volt. Maga láttott törvényt rabszolgája felett s mert gyakran minden igaz ok nélkül meg ölte, egy törvény keletkezett, mely ettől a földesurakat eltiltotta.

Moldován Gergely.

ALEXÁNDRI.

(Vége.)

Ily körülmények között rövid időn azon veszi magát észre, hogy az irodalom s a közműveltségi törekvések élén áll. Meg van a tér, melyen lelkesedéssel áldozhat eszményének: a nemzeti műveltség megteremtésének. De időközben érzelemben is gazdagodik és mélyül. Szerelmes lesz, a mi már némcsak Alexandri s némcsak a költők kizárólagos sorsa. S egyre-másra születnek a szebbnél-szebb doinák (búdalok), melyeknek természetes bája, egyszerűsége s fülbemászó ritmusa akár csak a nép doináit szólaltatná meg. Negruzzi Constantin leányába, a gyönyörű Helénába (Ilianába) lesz szerelmes. Daliból a szenvedély ereje s a mélység általában hiányzik; de annál több bennük a gyöngédség, a szelid s enyelgő érzések melege. Meglepő közvetlenségben is páratlanok. Ritkán derültek, inkább a nép doináiban ismeretes szelid, bánatos hang az uralkodó vonásuk, de oly egyszerűséggel, és természetes könnyüséggel, hogy e tekintetben vele se Muresianu, se Bolintineau nem versenyezhetnek; amaz erősebb és fenségesebb, akár csak Berzsenyi, ez mélyebb és ékesebb, de egyik sem könnyebb és nem bájosabb. Mintha csak az erdők illatos levegője szállna a lélekbe belőlük frissen, harmatosan s mintha nem is kitünően mivelte költő, hanem a nép fia dalolna előttünk. Valóságos Petőfi e dalok némelyikében, melyek román kritikusok szerint is utólérhetetlen bájosak. Semmi sem bizonyítja ezt jobban, mint

az, hogy kritikusi legendáiban és drámáikban is találnak sok hibát, de lírájához nyulni alig mernek. Egyébiránt mint lírikus némcsak a szerelemről dalol, mit a legnemesebb érzésnek tart, mely az embert saját szavai szerint „istenné változtatja;” hanem a természetről és hazáról is. A természet mint minden nemes lélek, különösen szereti; szülőföldrő, melyet édes paradicsomnak (dulce raiu) nevez, meg éppen rajong. Legerősebb érzése mindazáltal a hazaszeretet, s ennek legszebb formája a szabadságérzet. Moldova sorsa a legfőbb gondja, kinek teljes felszabadításáért rajong s ennek zsarnokait gyűlöli: e zsarnokok s általában hazafiatlan honfitársai ellen sokszor borzasztó átkokat szór. Haragjában ilyenkor azonban a hazaszeretethez nem annyira fősége, mint inkább szenvedélyességé nyilatkozik, több páthosszal mint bensőséggel. A nemzeti függetlenségért némcsak mint költő lelkesedik, hanem sokat tesz mint képviselő, majd mind kultuszminiszter is, sőt tetteleg is maga megy jó példával elől, mikor a negyvenes évek közepén czigány jobbágyait önként fölszabadítja; mely példát aztán a többi román földbirtokos is követi.

Ez években azonban több csapás éri. Meghal anyja, majd atyja is, és elveszti kedvesét, Negruzzi Ilonát. Ez a gyönyörű muza feltűnő jelenség lehetett akkor Romániában. A kellem és szellem minden szépségeivel rendelkezett. Mivelte

atyja oldalán a legkiválóbb nevelésben részesült s így szellemileg is méltó a költőhöz. Gazdag, szép, előkelő és művelt. Bizonyára négy oly tulajdonság, mely nemesak a mai fiatal embereket képes lelkesíteni — kivált együttesen — hanem egy költőt is. Szerencsétlenül járt; egy sétalovaglás alkalmával lova megbokrosodott, s ő oly szerencsétlenül esett le, hogy rövid időre rámeghalt. A költő égő fájdalmait egy elegikus kötetben adta ki, a „Lăcrimiore“ (Keservek)-ben, melyet később a „Doine si Lăcrimiore“ (1852) követett, így tevén halhatatlaná azt, ki őt szerelmével megajándékozta. Később (1842—62.) szaporítja ezeket a „Mărgăritarele“ kötettel, mik újabb kiadásokban is megjelenve, együttvéve koronáját képezik költői munkálkodásának, mert — mint már említettük — Alexandri a lírai dalokban a legnagyobb. E dalok tartamát már érintettem, itt még csak formájukról szólok röviden. A román költői ritmus pár excellence hangsúlyos, trochaikus eséssel, bár ő trochaikus eséssel a trochaikus kimértséget én éppen nem veszem benne észre, s hogy erről is beszélnek, csak abból lehet kimagyarázni, hogy az ütemes versek eső ritmusa a trochaikus lejtelmet is magába olvasztja. Nem tartom trochaikusnak a román ritmüst azért; mert az ezzel járó feldarabolás, mi a zengzetességet nagyon egyhanguvá teszi, alig van meg a román doinákban, horákban (örömdal) és colindákban (vallásos, karácsoni énekek), a mi azok dallamosságának esakis előnyére válik. Hasonlítsa össze bárki e dallamos formákat a spanyol népköltészet románcaival, melyek par excellence trochaikusok s kevés zenei érzékkel is észreveheti a ritmikai különbséget a sorok szótagszámainak (8) egyformasága daczára is. A román költészetben a 4-es és 3-as ütemek az uralkodók s ezekből egy sorban csak kétlő van, tehát a sorban csak egy ezezura, mely két részre bontja, épen mint a magyarban az ősi nyoleczast 4/4 és nem négy részre, mint pl. a spanyol formákat. Ime egy péda (Cantica de lume):

Jnima 'mi e | amărită (4/4)
Zarea vietii | încergită! (4/4)
De oiu trăi, n'am | ce dori (4/3)
N'am ce jăli - | de oiu muri! (4/3)

Magyarul:

Keserves az | én életem,
Sötét már a | világ nekem!
Mi so kell míg | itt vagyok,
Mi se fáj, ha | meghalok!

De ép a hangsúly e kizárólagosságát tartom a román dalok szépségének s teljesen indokolatlannak gondolom a trochaikus lejtetem belevonását is. Alexandri használ más formákat is, különösen olasz, francia formákat, kivált a rimelésben, jambust, anapsztuszt és egyebet, mikkel a román költészet formáit kétségkívül gazdagította; de ritmusa neki is csak akkor igazán bájos, mikor az eredeti formáknál marad, értem a népies formákat.

Különbén egész költészetében is azok a legszebb alkotások, a melyekben a népköltészet tárgyai vannak feldolgozva. S bárminő híresek is pld. a „Desceptaerea Romaniei“ című ódája az 1848-as mozgalmakból, a „Hai să dăm mâna cu mâna“ később a Cuza fejedelem korából s a „Cântăeul gintei latine“, melylyel 1878-ban Franciaországban hazájának is dicsőséget szerzett, mert 56 pályamű között ezt találták a legjobbnak: ezek népszerűségüket inkább politikai jelentőségüknek köszönik.

A népies tárgyalásokban van Alexandri igazán csak elemében. Mindez nemesak az az elragadtatás mutatja, melylyel a népköltészet értékéről szól, hanem az a buzgósága, a melylyel ennek termékeit gyűjti, s feldolgozza. elbeszélő műveiben. A román nép általában igen dalos természetű, a természethez rendkívül vonzalommal viseltetik, fogékony minden szépségei iránt, benépesíti a legesudálatosabb alakokkal s babonás hiedelmével gyönyörűen ki is színezi. A varázs és kuruzslás ennél fogva nagyon szerepel benne, a szórakozott ember, a szerelmes ifju, tündérvárak, esodás lovagok mind varázs és kuruzslás hatása alatt ülnek. S ezzel a tudománynyal, felfogásuk szerint a vénasszony rendelkezik, a kit ennél fogva azzal az épen, még nem

tiszlelő czimmet illetnek, hogy a vénasszony az „ördög lova“ (Bab'a ce calul dracului). A csodálatos királykisasszonyok, fantasztikus lovagok stb. in kívül, mik más nép költészetében is ismert elemek, a román nép költészetében a növények (bazzalikom), madarak (a kakuk), de legkivált a csillagok, nap és hold szerepelnek a leggyakrabban. A napról és holdról számos meséjük van, mikből Alexandri is többet feldolgozott. Ezek között egyike a legszebbeknek: A pacsirta regője (Legenda ciocârliei), melyben Lia szép királyleány szerelme van elregélve. (Lia, Cosândiana (Cosenzán) Ilona után a legszebb volt. Rajongtak érte a legszebb királyfiak, de mindegyiket visszautasította, mert ő a napba volt szerelmes. Egy sötét árnyékkal aztán tündéri lóra ül s eljut a nap birodalmához. A napnak azonban csak anyja van otthon, mert a fiu még nem szállt le az ég pereméről. Lia, nehogy felismerjék, királyfinak öltözik, s úgy jelenik meg a nap anyjánál, a ki gyanusan és haraggal fogadja. De hiába, mert fia megő alkonyatkor, meglátja és beleszeret. Ejre a leány a tündérvárban marad, de a nap anyja nyugtalan s eselhez folyamodik, hogy kitudja: Lia fiu-e vagy leány? Virágokat hint ágyára s ha a virágok reggelre elhervadnak: férfi, de ha még szebbek lesznek s kebléhez tapadnak: nő. A női báj iránti gyöngédségnek e gyönyörű szimbolumához hasonlót még sohasem olvastam. És sohasem is felejttem el, annyira megragadott. Persze, hogy a virágok reggelre Liának kebléhez tapadnak s még gyönyörűbbek, mint este voltak. Tehát Lia: nő. Csak-hogy mire körülnézne, fia Liával már fényes aranysekéren vágat az égen. Utánuk néz s megátkozva Liát, meghal. De az átok Liát is megfogta s szédülve hullt alá a tengerbe. Lelke azonban pacsirtává lett s azóta folyton a nap felé tör szárnyaival s hozzá énekel dalaival. Lehet-e ennél a nő epedő, vágyó szerelmét szebben megérzékíteni?

Ehez hasonló tárgyakat dolgoz fel Alexandri ugynevezett balladáiban és legendáiban, melyeknek szépségeiből sem-

mit se von le az, hogy tulajdonképen nem is balladák, hanem regék. Igazi balladákat, még pedig történeti balladákat csak Bolintinean ír, melyek esztétikai szempontból föltötte is állanak Alexandri balladáinak, a kinek a stilszerűség hiányán kívül a hosszas leíró részletek is hibái. Különös, hogy nála a mesék nem stilszerűek, a csopi értelemben éppen nem. Nem erkölcsi tartalmat ad velük, nem az egyetemes emberit fejezi ki bennök, hanem kora társadalmát satirizálja Lafontaine modorában. De ez csak esztétikai szempontból tűnik fel; ő itt is mint mindenütt a nemzeti célznak szolgál: s a hibák gunyolásával nemzetét akarja ösztönözni a fejlődésre.

E ezélt aztán a legnagyobb passióval drámáiban tartja szem előtt. Attól az időtől (1844), hogy a jassyi kormány a nemzeti színügyet vezető bizottságba kinevezi roppant munkásságot fejt ki e téren is. Több mint 30 éven át látja el a román színpadot (1853-tól) már a bukaresti színházat is eredeti darabokkal, úgy hogy a román színirodalom megteremtését kizárólag neki köszönhetni. Különösen a vígjátékban volt elemében, s ezekben minden ferdeséget ostoroz, mik fejlődő társadalomban bőven is találkoznak. Pellengére állítja az álműveltségű ifjakat, hogy igazi műveltségre ösztönözze őket, a szájhős hazafiakat, a konzervatív öregeket, a nyegléket stb. úgy, hogy a már erősen fejlődő Románia műveltségének megteremtésében felismerhetetlen nagy érdemei vannak. Politikai, irodalmi és szociális téren valóságos reformátori munkát végez s hozzá oly szerencsével, minő kevés reformátornak jut osztályrészül; megéri minden téren ideális álmainak teljesülését, Románia teljes függetlenségét, s népének biztos haladását, a kultura kijelölt utjain. Mindehhez még a dícsőséget, az általános elismerést is megéri, a mi reformátori szellemeknek ritkán szokott osztályrésze lenni. A polgári pályán is magasra emelkedik; képviselő, miniszter, hercegek, fejedelmek barátja, kik tisztelettel és szeretettel veszik körül.

Cantacuzin hercege pl. az, ki leghi-

resebb történeti drámájának „Despot volda“-nak megírására ösztönzi, s kivel a legbensőbb barátságban volt, mint róla kiadott memoirjai is bizonyítják, Sturdza Mihály fejedelem 16 éves szép leánya halálos ágyán Alexandrit kéri magához, hogy írjon neki egy verset. Mire azonban a költő odaért, a leányt holtan találja, s meg is siratja egy szép költeményében. Károly fejedelem, ma már király, pedig tiszteletét azzal fejezte ki Románia legnagyobb költője iránt 1869-ben, hogy az akkor készülő vasutak egyikét a költő birtokán vezeti keresztül, s lakása előgyönyörű pályaházat építtetett.

Im ezek mindmegannyi lélekemelő jelei a román nép hálójának az iránt a költő iránt, kinek sikereihez nemesak 1877-ben elért politikai souverinitása, hanem kulturájának rahamos fejlődése is fűződik. Bár minden nép s minden kor így lelkesülne költőiért, bizonyára tovább fennmaradna benne ez idealizmus fölemelő ereje s gyakorlati érzéke mellett sem vesztené el az eszmék iránti fogékonyságot sem, mik nélkül pedig szilárd államtartó közszellem nem is képzelhető!

Dengi János.

ALEXANDRIBÓL.

Erdő bájos vadvirága.

(Eredeti cím: „Mândrulită de la munte.“)

Erdő bájos vadvirága,
Jöjj a pallón ide, drága,
Hogy keblemre vonjalak;
Istenemre esodát tennék,
Házacskád is elfelednéd
S istent is tán azalatt.

Nem fáradtál még ki fönni?
Hagyd a guzsalyt már nyugodni,
Ugord át a patakot;
Szedjünk együtt, ketten, szépen
Piros epret te a réten,
Kebleden én liljomot.

Itt a viruló mezőbe'
Egy virág van feselőbe',
Mely a patakkal susog;
Jer a fübe, drága gyermek,
Dalolok egy bus szerelmet,
Hogy a szived is zokog.

Románe.

(Eredeti címe: Romanța.)

Gyöngé virágként, hogy ha fakadnék
Völgyi pataknak bájos ölen:

Harmatot és fényt mind odaadnék
Egy sugaráért szemednek én!

És ha kicsiny madárka lehetnék,
Mely vigan ágról ágra szökel:
Bátran öledbe oda repülnék,
Hogy soha oszt' ne hagyjalak el.

Hogyha lehetnék alkonyi szellő,
Semmi virág nem kéne nekem;
Kebleden ringanék, mig a nap feljő,
A tavaszi lágy éjjeleken.

S angyal ha volnék, aki dalommal
Örködöm szived álma felett:
Megesókolnálak lopva s azonnal
Menybe repülnék, drága, yeled!

Mehádia.

(Eredeti címe: »Pe un album.«)

Mindhiába mormol Cserna vize habja,
Komor, ős sziklút örökösen csapva,
Keblére hiába gyöngyöz sugarat:
Lefoly a viz szépen, de a kő marad!

Hiába suhannak el gyorsan az évek,
Lelkünkön keresztül, amely üdvöt érzett:
Az az édes emlék, mit egy perez adott
Változatlan él az mindörökre ott!

Dengi János.

SINKAI SINKAY GYÖRGY ÉLETE ÉS MUNKÁI.

Jó magyar neve daczára Sinkay György testestől-lelkestől román volt. Kétségtelenül, a román nép késő századokig legnagyobb férfiai közé fogja számítani.

Ő teremtette meg a román történelem-írást; a román nyelv művelésében ő adta meg az irányt; ő nyitotta fel a román nép előtt a nemzeti áspirációk titkos rejtekét; ő ébresztette fel és nevelte nagygyá nálunk és tul a Kárpátokon a nemzetiségi öntudatot és büszkeséget; övé a két román fejedelemség és az összes románok egysülésének eszméje, pedig a mult században élt, a jelen századra csak épen megtört testét s magával és övéivel meghasonlott lelkét hozta át, hogy porhüvelyét visszaadja a földnek, a melyen míg élt, nyugodalmat nem talált.

Nem esoda, hogy ez a férfi nagyon is kihivta maga ellen a kritikát.

Ahhoz, hogy valaki egy népet, melynek tömege már megszokta a szolgálai jármot; mely nálunk ugy, mint tul a Kárpátokon a szabadságról fogalommal nem birt; melynek intelligentiája itt egészen elmagyarosodott, tul pedig egészen el volt görögösödve, hogy egy olyan népet, a mely saját intelligentiája által is szolgának, rabnak volt elismerve, minden nemesebb dolgokra képtelennek tartva, hogy valaki egy ilyen népet oly hirtelen és elementáris erővel öntudatra keltsen, ahhoz mindenestre nem közönséges tehetőség szükséges.

Ismeri-e a magyar közönség ezt a férfiut? Azt a férfiut, a ki a román népet az 1848-ki forradalomhoz vezette? Nem! Pedig széles látkörű tudósok naponként igyekeznek — eszméit megostromolni; a magyar sajtó és társadalom szünetlenül küzd az általa támasztott zürzavar ellen; annyi kellemetlenség, annyi félreértés, annyi sajnáiatra méltó tusa oly eszmék miatt, a melyeknek forrása felől ma már a magyar közönség magának nem tud számot adni!

Ezt a férfiut akarom én bemutatni.¹⁾

¹⁾ Sinkay Gy. önéletleirása feltalálható Cipariu Trin.: Archiv pentru filologie și istorie. Baláz-

A román nép a mult században nehéz megpróbáltatásokon ment keresztül. Erdélynek a Habsburgház alá kerülésével az erdélyi, román nép már számot tevő elemmé kezd válni az által, hogy a róm. katolikus egyházzal szövetkezett bécsi kormány körök által bizonyos czélok elérésére alkalmas eszközznek lett felismerve.

1696-ban megkezdték tehát a vallás-egyesülési munkát.²⁾ A görög-keleti egyházhoz annyira ragaszkodó nép nem sokat hallgatott a bécsi körök és Kolonics által czéljaiknak megnyert román főbb papokra; a nép maga már kezdetől fogva idegenül, vallási nyugalmában, lelkiismeretében való háborgással fogadta az egyesülési törekvéseket; bizalmatlan kezdett lenni saját papjaival szemben is és tántoríthatatlanul állott ősi vallása mellett, mely neki annyi vigasztalást és lelki nyugodalmat adott.

De a fő- és az alpapság, csekély kivétellel, be volt vonva a bécsi kormány-
nak bűvös körébe. A sok ígérlet, mely Bécsből nagy titokban a papság között szét terjesztetett, a papságot elkábította; a gondolat, hogy ezentúl a román papság is szabad lesz, jogokat fog élvezni; az az ígérlet, hogy ezentúl a román nép fiai is hivatalokat nyernek, méltán kábíthatta el azokat, a kik azon időben a román egyház élén állottak.

Hanem az ígéretek nagy része beváltatlan maradt. Az áttértek és a régi vallásukban megmaradtak között megkezdődött a kemény harc, mely a nép nyugodalmát örökre megzavarta, s mely itt-ott lázongássá fajult.

A harc hosszú és elkeseredett volt. Kiküldött bizottságok járták be az országot, segitendő a bajokon; sok helyt a harc csak hevesebben tört ki. A türel-

falva 1867—1869. év 247. 274. 290. l. — Lásd Papiu Ilarian: Viața, operele și ideile lui G. Sinkai. Akadémiai székfoglaló. Bukarest 1869. Sinkay életére vonatkozó legjelesebb munka ez volna.

²⁾ Lásd: Nilles Miklós: Symbolae stb. Innsbruck 1885. I. kötet. — Erd. Muz. Egly. Kiadványok, 1889. évf. 1. 2. 3. füzet, Moldován Gergely tanulmánya.

1. melten, hatalmuk tudatában gyönyörködő jezsuiták e harezot, folytonos és tapintatlan beavatkozásuk folytán az új, a gör. kath. egyház belügyeibe, még elkeseredettebbé tették; végül is 1761-ben Buccov hadserege állította helyre a látszólagos rendet fegyverrel és kínzással.

Az 1697-től folyó harez azzal végződött, hogy 1783-ban a görög-keletiek egyháza, mint önálló egyház elismertétt az által, hogy majdnem egy álló század után annak élére a bécsi udvar Nicholas Gedeon személyében, n.-szébeni székhelyvel, püspököt rendelt; a görög katolikusok pedig megmaradtak Balázsfalvára költözött püspökük alatt. Így a román nép vallásilag ketté vált.

A görög katolikus egyház saját főpapjai alatt már az egyesülés pillanatától fogva szervezkedni kezdett; a jezsuiták befolyását mind szűkebb és szűkebb körre igyekeztek szorítani, míg azt teljesen megtörték. Az egyház szabad lett; a főpapok az ígért jogokért állandóan küzdöttek; iskolákat emeltek, rendezték az egyházak anyagi viszonyait. 1754-ben megnyílnak a balázsfalvi román iskolák; a főpapok segítségével román ifjak mennek Rómába, felkeresik a külföld egyetemeit, s megindul egy mozgalom, a melynek czélja az volt, hogy a román papság miveltségi fokát emeljék.

A nép már ismerni kezdé értékét. A bécsi udvari és a kormányzéki rendeletekkel szemben való minden büntetés nélküli daczolás, önérzetét fokozta; a vallási villongás, mely leginkább a topánfalvi, az abrudbányai, a hunyadmegyei havasok nyugalmát zavará fel, megszülte az 1784-ki Hóra lázadást, mely arra vall, hogy a nép többé nem respektálta a politikai hatóságokat, s azoknak gyöngeségét felismerte.

A magyaroknak nagy részük volt ezen állapotok megteremtésében. A négy bevett vallás közül a három sehogy sem tudta elszivelní, hogy az egyik, a római

katholikus, a román elemmel annyira megerősödjék, megszorodjék. Természetes, hogy azok, a kik így a róm. kath. egyház megerősödését Erdélyben elnézni nem tudták, minden utat és módot felhasználtak arra, hogy a román nép elégyületlenségét, a görög-keletiek harezát a görög katolikusok ellen, élesszék és éberren tartsák. A kormányi rendeleteket itt-ott épp a más valláson lévő hatósági közegek hiúsították meg, sőt a népet, azok ellen határozottan felbátorították. és izgatták. Kicsiny kellet ahhoz, hogy a vallás miatti lázongást a nép más térre, más elégyületlensége miatt, átvigye, valamint hogy 1784-ben a Hóra lázadással erejét meg is próbálta.

A román nép tehát a mult századot elégyületlenségben, lázongásban élte át. Ezen elégyületlenségét itt-ott a hatóságok szították, a mi által a nép, a mely megelőzőleg, alig gondolkozott, már erejének tudatához jutott.

A törvényhozás maga is kénytelen volt foglalkozni a nép sérelmeivel. Az 1744-ki országgyűlés megteremti a VI. t. czekot, melyben a románok hazafiaknak ismertetnek el. A vallási egyesülés ügyé össze volt kapcsolva a polgári jogok után való törekvéssel; ez a törekvés nyíltan kitetszik Klein püspöknek 1738-ki felterjesztéséből, a melyben a román nép fiainak nyíltan olyan jogokat követel, a minőkkel a többi erdélyi nemzetek birnak.

A mozgalom vallási és politikai irányban azt eredményezte, hogy a román ifjuság mohón tolt a megnyílt iskolák felé; nemes intelligentiája többé nem tekintette népét oly megvetettnek, a nép nyelve, törekvései, egyházi ügyeivel szemben nagyobb és nagyobb érdeklődést mutatott.

Ilyenek voltak a mult században a politikai és vallási állapotok.

(Folytatása következik)

Moldován Gergely.

A ROMÁNIAI NÉPESEDÉS STATISZTIKÁJÁNAK JELENLEGI HELYZETE.

Kulturánk kiesiny foku általánosítása, a közigazgatási szervezetnek sok tekintetben tökéletlensége, valamint a közhatalóságok és a társadalom közömbössége mind megannyi okai a számos hézagoknak és fogyatkozásnak, melyeket statisztikai munkánk feltüntet.

Nem tudjuk Románia lakosságának számát, nem tudjuk a románok és az idegenek számát, nem tudjuk népesedésünknek korszerinti összeállítását és sok más ugyanily érdekes adatot.

Ilyen körülmények között Carp Péter közigazgatási miniszter kezdeményezése folytán az ezen évben tett kísérlet jókor jött és szükséges vala. A Crupenski igazgatása alá helyezett statisztikai hivatalt az „Általános statisztikai Közlönynek” eddig két számát adta ki, a melyekkel itt foglalkozni fogunk.

Az azon közlönyben foglalt anyagok a következők: a népesedés, a földmivelés és a balesetek statisztikája, és még különféle kisebb jelentőségű kérdések.

A miniszteri határozat, a mely létrehozta ezt az új hivatalt, és a melynek érdekében ez működik, ezen Közlönynek igen tág mezőt enged az anyagválasztásban. Azon határozatnak leghasznosabb rendelkezése azonban az, hogy a statisztikai adatok mindig kísérve legyenek egy, a statisztikai igazgatóság által aláírt, magyarázó szöveg által.

Mayer, a híres bajor statisztikus, úgy tetszik, mintha eddig statisztikánk szervezését írta volna le, a midőn a statisztikai fejlődés egyik elmaradott korszakát írván le, azt mondja, hogy ívre ívet gyűjtöttek, a nélkül, hogy lett volna valaki, a ki életet lehelve beléjük, megszólaltatni tudta volna azokat. S aztán minden egyes miniszternek megvan a maga külön statisztikai hivatali irodája, a mely, a többiekre való tekintet nélkül, csak egyes ágakkal foglalkozik.

A legtöbb közleményünk ilyen módon történt; semmi magyarázó szöveg ál-

tal ninesenek kísérve. Így pl. nem rég jelent meg 1891-re a bélyeg statisztikája. Specialis természeténél fogva ez nagy biztossági fokot ajánl s a legértékesebb utmutatásokat szolgáltatathatná a tranzakciók menete, a javadalmak száma és nagysága felett, stb. De ki tegye meg ezt a tanulmányt? Nagyon jól mondja Mayr, hogy a statisztika azon korszakában azt hitték, hogy elég, ha az állam számokat ad és hogy a közönségben sok tudományos férfiú fog akadni, a ki majd magyarázni fogja ezeket. Ez a remény a miénknél még régibb műveltséggel bíró államokban is hamisnak bizonyult be, anyagunk tehát kidolgozás nélkül maradt.

A számos és elütő adatokon, népesedésünk száma tekintetében, nem esdálkozhatunk, mikor tudjuk, hogy csak egyetlen egy recenzió történt 1859-ben, Havasalföldön Marțian, Moldovában pedig Jonescu vezetése alatt. Ez az egyedüli alap, melyet birunk az ország lakósszámanak megállapítására. Rendszerint hozzá adatik az akkor talált számhoz évről évre a születések és halálozások összege, s az eredmény adja a lakóssok számát. Hát a mindenféle idegenek és a királyságon kívüli románok beköltözködésének a befolyása, a melyről, a nélkül, hogy biztos adatunk volna, csak annyit tudunk, hogy nagy; hát a kiköltözködés, a mely egyes fajoknál, mint pl. a zsidóknál, a Duna és a Prut melléki parasztoknál, a városi idegen lakóssok hajós népesedésénél, a bolgároknál, a kik hazájuk felszabadítása után visszamentek hazájukba, a dobrudzsai törököknél stb. megvan, s a melyről csak általában azt hiszik, hogy kiesiny volna, ismét a nélkül, hogy positiv adatunk volna róla? Hát a számos hiba, melyeket bizonyára elkövettek ez előtt 33 évvel, a mikor oly kevésbé valánk elkészülve ilyen nagy terjedelmű és egyszermind aprólékos munkára, s a mely hibákat ma már sehogy sem tudunk ellenőrizni.

Ezen kívül nincs más alapunk, mint a pénzügyi összeírás. A megállapítási törvény gondoskodott, hogy öt évenként minden községben megalkottassék az összes lakosok statisztikája. Ki nem látja be, mily tág mezéje nyílik itt a mindennemű hibáknak, a mikor tudjuk, mily fogyatékos sok községben a községi szervezés, és mily alantas foku gyakran a személyzetük. Sőt ezt épen nem véve figyelembe, egy fiskális recenzió semmiféle komoly statisztikai eredményt nem adhat. „Az összes országok közigazgatásának gyakorlata határozott módon elítéli az oly népszámlálást, a mely össze van tévesztve a fiskális munkálatokkal, és a mely nem tekintetik egyébnek, mint az adókiadás alapjának. Megállapított és minden vitatkozást kizáró tény, hogy ez biztos garancia arra, hogy egy elhibázott és érték nélküli művünk legyen“, mondja Crupenski, a statisztikai tudományra támaszkodva.

Egy más eszköz, melyhez a legtöbben folyamodnak a népésedés számlálásakor, az, hogy veszik a közlekedési útdó fizetéseket, és ezt a számot sokszorozzák öt-tel. Egy ily eljárás, mely a dolog alapján bármily hibát ötszörösít, nem is vehető vita alá. S aztán miért épen öt év? Egyesek javasoltak 7-et, mások javasolhattak ki tudja mi más módozatot. *De gustibus non est disputandum*, mondja a latin. Mert micsoda kísérlet tétetett ezen szám alaposságának ellenőrzésére? S aztán egy elhatározó érv elégséges ezen számra alapított okoskodásnak eldöntésére és eltávolítására. Vizsgálva az adózók számát egy évsoron keresztül, látjuk, hogy az igen gyakran és igen távoli végletek közt variál, és ezen variációk 5-tel szorozva, közeli időközökben is iszonyu különbségeket adnak, míg a népésedés száma természeténél fogva csak lassan és állandó értelemben variál. Magyaráznunk kellene a pusztító ragályos betegségek és csoportos kiköltözések által nagymérvű variációkat, a melyekről senkinek nincsen tudomása.

* * *

Ez vala a kérdés állapota, midőn 1890. június 28-án a kormány, az összes közigazgatási hatóságokat felszólítja, hogy minden községről mihamarább egy kimutatást nyújtsanak be, a mely magában foglalja az azon körlevélhez esatolt formula szerint a statisztikai elemeket.

Azon statisztikai adatokat a fiskális recenzió számára készített munkálat után kellett megadniok. Vagyis a munkálat fiskális eredete a dolog alapjánól egy pontatlansági indok vala. Aztán a közigazgatási miniszter nem is tudta, és nem is tudhatta mikor történt ez, míg a statisztikai tudomány leghitelesebb törvénye az, hogy a számlálásnak mindenütt egy és ugyanazon napon, vagy legfőlebb 48 óra alatt kell megtörténnie, sőt nem is különbösen az év bármely napján, hanem azokon a napokon, a melyekről a tapasztalat bebizonyította, hogy leginkább kizárják a sok elmellőzés vagy a kétés számlálás veszedelmét, mert vannak napok, a midőn legkevesebb változások történnek, s ezek a Karácsony és Újév közti napok.

Crupenski egyik érdeme az, hogy jelentésében megnevezi az indokokat, a melyek alapján nem bizhatunk az alapul veendő anyag pontosságában. Hasonlóan megjelöli tulzást, de takargatás nélkül mindazon nehézségeket, a melyeket a kevés értelem, másutt mondhatnók a községi és a kerületi hatóságoknak kevés komolysága okoz.

Néhány monstrum után, a melyeket ad, látjuk, hogy könnyű lett volna neki, hogy ha kevesebb discretióval tárta volna fel a takarók pártfogó mentéjét, az adomirodalmat igazi, önkénytelen komikumgyöngyökkel gazdagítani. Mégis *la part du feu-t* csinálva, arra következtet, hogy valamivel több felügyelet mellett a falusi bírókra és jegyzőkre s a prefektura és az állandó bizottság irodájának hivatalnokaira, a jövőben jobb eredmények lesznek.

A kérdés már most az vala, hogy vajjon használható-e ez az anyag ugy, a mint van? Kiválaszthatjuk-e a tartalmazott hiba-részt? Megtettük-e vajjon az

első lépést arra, hogy kijöjünk a helyzetből, a melyben az államok és az idegen tudósok csodálkozva látják, hogy ilyen (a népesedésre vonatkozó) kérdésekben nem felelünk másképp, mint az 1859-iki utolsó és egyedüli népszámlálásra alapított evalvaziókkal?

Itt az összegyűjtött anyag méltatásában és feldolgozásában egy statisztikai hivatal főnökének tudományos szerepe, a mely szerep igazolja már nevezett német tudósnak, Dr. Mayernek véleményét, hogy egy, mint a fennebb leirt szervezésből kifolyó eredmények gyakorlati és tudományos értéke lényegesen a statisztikai hivatali főnök személyiségétől függ.

Jövőben még más, kedvesebb és eredményesebb szerepe lesz, az t. i., hogy egy technikus készület és a formularékra, korszakokra és megállapítási adatokra észszerű rendelkezések által jobb anyaggyűjtési feltételeket, s egyszersmind a józan közhatóságok figyelmét készítené elő, és a közigazgatási minisztert vezérlő kezdeményezési szellem folytán remélhetjük, hogy közelebről egy, igazi általános recenzióknak lesz, a melyre most oly nagy szükségünk van.

Hogy értékesíthesse és egyszersmind ellenőrizhesse is a maga anyagát, Crupenski két módot követett: első tanulmányában abszolút számokban fejt ki eredményeit; a másodikban, a mely egyedül foglalja el egészen a Közlöny második számát, újból kifejti azokat arányos számokban vagy perezentekben, hogy megtudja egyrészt, hogy csakis ugy érhető el a nyers számok realis értelme, és más részről, hogy a jelentéseknek nagyobb valószínűségi fokuk van, mint az elvont adatok, a melyekből ugyanesak a hibák compensatiója által merítették.

Feltehető a kérdés, hogy vajjon nem hiába való-e a mit eddig tettünk... Nem kételkedünk, hogy lesznek, kik ezt fenntartják, mondja maga a szerző bizonyos melancholiával. És a körülmény, a mely némelyeket így itélni készíti, az, hogy Románia népesedése nem eivalválódhatik, bármennyire is tulozzon az elmellőzések szerepe, hanem csakis az 5.500,000 maxi-

mumnál. Mások 6.000,000-ra, sőt még többre evalválták; „miis kívánnók ezt,“ mondja a szerző. Természetes; ki nem hisz igen könnyen abban, a mi neki kedves? Feljebb kimutattuk, melyek azon veszedelmes módok, a melyeken alapszik az ily nagy számadatokban való hit.

Sajátságos constatalni, hogy mindjárt az 1865-iki számlálás után azon természetes és azért tiszteletre méltó, de nem tudományos óhaj arra kényszeríté az 1865-iki statisztikai hivatali főnököt, hogy vesse vissza a Moldovára megállapított 1,463,927 lakós-számot, mert ez a szám hozzá adva a Havasalföld lakós-számával csak 3,864,848 lakóst adna, a mi nem igaz, mert el van ismervé méltán (minden más magyarázat vagy indokolás nélkül), hogy Romániát 5,000,000 ember lakja, s azért Moldovának 28%-et adva a tálalt számon felül, hogy megközelíthesse az általa elérni óhajtott számot.

* * *

Nézzük már, hogyan alakul ez a nyers adatszám, és miféle viszonyok vannak azon elemek közt, a melyekre azt fölbonthatnók. Ezen dolgozat szolgál igazolásul; mert p. ha nagy sűrűsödést találunk a Jalomicza kerületre, a hol tudjuk, hogy természetes okokból annak kicsinynek kell lennie; vagy megfordítva kicsiny sűrűsödést Ilfov, Jassy stb. kerületekben, a hol tudjuk, hogy társadalmi okoknál fogva annak nagynek kellene lennie, vagy természetellenes aránytalanságokat találunk az életkor tekintetében, arra kellett volna következtetnünk, hogy ezen számlálás bárminemű értéket nélkülöz. De sőt egyes hibák, a melyeket a statisztika nem tud elkerülni, is szolgálhatnak igazolásul. Pl. szerző a tanulmány második részében a 177. oldalon két táblázatot ad, a melyekben nem szorint tünteti fel a népesedést, és először 7 életkor-esoportban, azután csak 3 nagyban, a gyermekeket (0—15), a felnőtteket (15—60) s az öregeket (a 60-on felül), azért osztva így, hogy „annál hüségesebb képét adja a népesedés összeáll-

tásának, elég nagyok levén az osztályozás keretei, hogy a hibák és a nélkülözések minden értelemben compenzálódjanak.

„Az első táblázatból, még egyszer látjuk, mondja a szerző, hogyan fedezi fel a statisztika a hamis kimutatásokat, a 20 és 30 év közti nők túltöbbségének a ténye (a melyet a táblázat mutat), míg semmi sem magyarázza meg ezt az állapotot, a melyet nem találunk többé a többi életkoroknál, minden kétségen kívül kisebb életkorokból van előállítva, tény, mely tudvalevőleg általános minden országban.”

A számadatokból látjuk, hogy nálunk nagy a gyermekek száma, csak Magyarországnak vannak több gyermekei, Poroszország pedig majdnem ugyanazon arányban áll. A fiziológiai nyomor azonban, mely arányos mértékben jön elő a gazdasági és értelmi nyomorból, utóbbinak következménye levén, az egészségügyi szempontoknak legfontosabb és legegyszerűbb követelményeinek a nem tudása vagy számba nem vétele, hamar teszi meg önművét, úgy hogy kevés a felnőttnök s ezek közül még kevesebben érik el az öreg kort.

E korszerinti összeállításnak igen nagy jelentősége van egy nemzet kilátásainak megbirálásában. Van két állam, Francia- és Németország, melyek majdnem ellenlábasan alkotmányoztatnak e tekintetben. Az elsőben sokkal inkább túltöbbségben vannak, mint a másodikban a felnőttnök és az öregek. Az eredmény az, hogy Franciaországnak ugyanazon szám mellett nagyobb rendelkezési ereje van, mint a másodiknak, aránylag több harezképes férfiúja van, több a termelője és ennek következtében kedvezőbbek a gazdasági feltételei. Németországban ellenben és főképen Poroszországban a gyermekek nagy száma hamar nagyobbítja a népesedést, a miért is ez biztosabb és közelebbi szaporodás a védekezési erő és termelés tekintetében, mint az ő ellenlábasánál.

Mondhatnók, ha tartozkodással is, hogy nekünk nincsenek meg Poroszor-

szág előnyei, a gyermekek csak fogyasztó elem levén nálunk, a nélkül, hogy élveznők az előnyöket, mert gyermekeink nagyra fogynak számban, a míg elérhetnék a felnőttnök érett korát. Itt nagy tevékenységi tért mutat a társadalomnak a statisztika; az eddigi magán tevékenység kezdeményezése hiányában, a melyben oly nagyon szenvedünk, az államkormány-
nak kellenne változtatnia a dolgok ezen állásán.

A nemek aránya, tudvalevőleg, nálunk a férfiak kedvező részén van, míg az egész nyugati Európában ez ellenkezően áll, melyet szerző a 165. lapon tesz, kitűnik, hogy a nők túltöbbsége Skótzsiában van. Ott 1000 lakósnál van 518 nő, és csak 482 férfi. Itt a nagymérvű kiköltözködés hatása látszik, mert a férfiak összehasonlíthatlanul többen költöznek ki, mint a nők. Nálunk ugyanazon számot találjuk, mint az Egyesült-államokban, vagyis 1000 lakósnál van 509 férfi és 419 nő. Csakis Szerbiában nagyobb az apadás, a hol 513 férfi ellenében van 487 nő.

Ezen nagy egyenlőtlenségek oka, a mint már mondtuk, a ki- és beköltözködés. Hasonlóan nincsen nagy iparunk, hajózásunk, s gyarmatos expedícióink sincsenek, a melyek mind közreműködnek, hogy a férfi élethosszassága kisebb legyen, mint a nőé. Mi, kisebb lévén a kiköltözködés, és nagyobb a beköltözködés, természetesen több felnőtt férfiúval fogunk rendelkezni. Ha volnának adataink felnőttnök számának esésére, a beköltözködésnek köszönhető rész és a gyermekek elvesztése némileg megélesednék. A beköltözködők nagyobb számmal lakván a városokban, a felnőttnök száma ott nagyobb lesz mindenestre, mint falúhelyeken, főképen azon okból, hogy itt több előnyös foglalkozásokat kaphatnak. Ezen arányosság 45 évig tart. (173. oldal; ez az egész rész igen érdekes és világosan van véghez vite.)

A nemek közti arányosságoknak mindennél nagyobb biztosságot foka van; mert a hibák okai ugyanazok, úgy, hogy nem ronthatják el az arányosságot.

* * *

Több érdekes kérdést érinthetnénk még, dekorlátoznunk kell magunkat. Azért csakis a mezői exodumnak, a tanítás állapotának és a nemzetiség szerinti összeállítás kérdését fogjuk vizsgálat alá venni.

A falusi és városi élet közti különbségek mindig olyan számosak, hogy mindig különbség tétetett a falusi és a városi népesedés között. Érdekes látni, hogy a csere, a mely ezen két osztály között történik, nagyon is egyoldalú. A falusi népesség minden időben és minden országban fészkelődött a városi közé, holott megfordítva nem igen történik. Csak kis számú városiak mennek, főleg Nyugaton, gazdasági indokokból falúra, hogy ott végezzék be falun az életet, a hol folytatják még a városi életmódot, úgy hogy nem igen tekinthetők falusiaknak. Hasonlóan némely országban — és ez, ha kevésbé is, nálunk is megtörténik — kisebb számú városi gyermekek ideiglenesen falun tartatnak. A gyarmatállamok nyújtotta tapasztalat bebizonyította, hogy a városi ember nem lehet (soha sem) falusivá, úgy hogy minden kísérlet falvakat alapítani városi kiköltözőkötökből, nagyon szomorú eredményeket adott.

Mikor ezen két osztályról beszélünk, miként a szerző, a többi országgal szemben a következő különbséget kell tennünk:

Nálunk azon községek értetnek város alatt, a melyek az 1864-iki törvény által városoknak declaráltattak, és az utóbbiak (csak kettő), de nem mint más államokban, azok, a melyek bizonyos számú lakosokat számlálnak. Innen van aztán, hogy egy városi községünknek (a dambovítai Potlogii) csak 500 lakosa van, és kettőnek (Rézbánya a Mehedinti és Cuzgion a Constanzai kerületben) 500—1000, míg vannak olyan falusi községeink, a melyek 10,498 (Pascani, Suceavai ker.), 7,733 (Poiana, Dolji ker.) és 6,967 (Lespezile, Suceavai ker.) lakóst számlálnak. (Közlöny 159. lap.)

A városi népesedési összeg kicsiny: 885,700 lakos szemben a falusi községek 4,152,642 lakásával, vagy arányszámokban 17:58 szemben 82:42-vel. Ezen ösz-

szeg igen kicsiny, azon okból, hogy némely falusi községnek, mint a fentnevezetteknek, a városi községek közt kellene szerepelniök, de főleg azon okból, hogy a városokban legtöbb elmellőzés történt, mert hajós népesedéssel stb. van dolgunk. Itt ellenőrzési szervezkedések kellenének, a melyek mostanig teljesen hiányzanak. Ezen okból nincs soha szervezkedésünk a beköltözőkötések tekintetében, a melyek rendszerint a városokban történik. „Nincsenek adataink, hogy tanulmányozhasuk az idegenek beköltözőkötését nálunk. Megkíséréljük a rendelkezésünkre álló adatokkal tanulmányozni a falvakból a városokba való költözőkötést“, mondja Crupenski (143. lap.)

1859-ben a lakosoknak a recenzióban talált 3.726,327 végösszegéből volt 551,975 városi és 3.174,352 falusi lakos (százra 14:82 szemben 85:18-czal.) Ha ezen számok megváltoztatására nem folyt volna be más, mint a természetes nevekedés, úgy harmincz év múlva 558,203 városi és 4,270,564 falusi lakos lett volna (százra 11:56 szemben 88:44-ol). Látjuk azonban, hogy ezen számok a városiakra 828,189 és a falusiakra 4.010,442 (százra 17:12 szemben 82:88-ol). (Közlöny 2. szám 50 és köv. lapj.) Miután a statisztika egyik törvénye mindig igazoltatik az által, hogy egy társadalmi és műveltségi haladást a városok gyors fejlődése hoz elő, ezen eredmény előre látható vala, és bizonyítja, hogy épen e pontban az 1890-iki munkálat minden hiányai dacára is nem olyan rossz, hogy tényeket takargasson és nagyobb fokú hitelt érdemel, mint a mennyivel hasonló kísérlet előtt adózhatunk neki. Demographiai tapasztalatokkal bíró férfiu kelle ahhoz, hogy kijöjjenek ezen dolgok, és ezen kriteriumok nyérése képezik Crupenski munkájának legtanulmányosabb részét.

A természetes szaporodás 6,228 lakos lett volna a városokra nézve, míg a megállapított szaporodás 276,214 lakos. Hátra van tehát ezek előállítását megtagadni. Ugyanazon összehasonlításából a falusi népesedés tekintetében látjuk, hogy a szükséges szaporodásból 260,125 em-

ber hiányzik. Világos, hogy ezek a városokba mentek.

Tehát „a szaporodás végösszegéből mondhatjuk, hogy a falusi községekben százra csak 75 lakós maradt meg, 25 pedig elhagyta azokat, vagy jobban mondhatjuk, hogy a falusi népesedésből éventént 400 lakós után 1 jön a városokba.“

Crupenski tanulmánya ezen részének végkövetkeztetése az, hogy „a városi népesség jelentékeny megsokasodása nem történt születési növekedések által, hanem 1) a falusi elemeknek a városba való jövése által, 2) idegenek által, még pedig mindkettő majdnem egyenlő arányokban.“ A falusi népesedés tehát nincs nagyobb pusztulás által megtámadva, mint a városi, a hogyan némelyek mondják. „Az ellenkező igaz, és hogyha a falusi népesség lassabban sokasodik, mint a városi, onnan van, hogy szaporodásának egy része ezen 30 év alatt elment, hogy a városokban telepedjék le.“ (153. lap.)

A népesedés menete tehát semmi hiányt nem mutat, miként gyakran halljuk emlegettetni, hanem csakis egy változást. Ha ezen változás nagy mérveket öltene, úgy az nagy bajjá nőné ki magát. De mihelyest az arány még egyre sem megy a százhoz a falusi népesedésben, nem állunk szemben mással, mint egy természetes, szükséges, sőt jótékony jelenséggel, mert csakis ezen befolyás egyesülten a külső, főképen az erdélyi románokkal, állítja meg a városok alkulhatását erősen megzavaró idegenek sokasodását.

* * *

Kívánatos volna azonban, hogy ezen falusi elemek bizonyos műveltségi készültséggel jöjjenek a városokba, a mely alkalmassá tegye őket különböző és jövedelmező foglalkozásokra. Ez, szerencsétlenségéből nem esett. Parasztjaink kezdetleges állapotának tulajdoníthatjuk, hogy bármely patronus, legyen az román vagy idegen, a ki valamely ipart honosít meg nálunk, nagyobbbrészt idegeneket kell, hogy alkalmazzon.

A tanítás tekintetében a munkálat,

melyet elemeziünk, nem mondhat valami újat, mert itt a tények oly szembeűnőek, hogy a reánk gyakorolt benyomás nem esal meg bennünket. Mindnyáján tudjuk, hogy nagyon rosszszul állunk. Ezer lakós után a városi községekben van 627, a falusi községekben pedig 921 lakós, a ki nem tud írni-olvasni, középszámban pedig az egész országra nézve 1000 után jő 874. De ezen számok sem tárják fel az egész helyzet komolyságát.

„Ha rendelkezésünkre állanának adatok azokról, kik írástudók számba mennek, rájönnénk, hogy a falusi községekben, sőt még nem egy városi községben is, az írástudók számát az iskolás gyermekek képezik, ugy midőn azt mondják, hogy írástudók, nem teszen egyebet, mint hogy alig kezdenek egy kicsit írni-olvasni, hogy aztán később, midőn nagyok lesznek, miként már sokszor tapasztaltattott, még azt is elfelejtsék.“ (179. lap.)

„Ha kivonnók, a megmaradt számból, a jegyzőket, papokat, tanítókat, földbirtokosokat, haszonbérlelőket, jószágigazgatókat, adófelügyelőket, agenseikkel együtt és más hivatalnokokat, kik a falusi községekben laknak és mind ezeknek családjaikat és hogyha figyelembe vesszük, hogy majdnem minden idegen a falusi községekben írástudó, constatáljuk, hogy az írni-olvasni tudó igazi parasztoznak a száma nagyon jelentéktelen.“ (180. lap.)

És ezen rodimentaris oktatás a férfiaknak monopoliuma! Mert 1000 lakós után, az egész országban alig van a városi községekben 23, a falusi községekben pedig 9 (!), a kik írni olvasni tudnak. Faluhelyeken ritkaság egy írástudó aszszony!

* * *

S most statisztikánk legbonyolultabb helyéhez érünk. Szó van népesedésünknek nemzetiség szerinti összeállításáról. Ezen figyelembe vétel igen fontos, főleg a városokban. Tudvalevő dolog, hogy nekünk ninesenek nemzetiségeink, azon értelemben, a mely Magyarországon s bizonyos pontig Belgiumban is adatik a szónak, vagyis földrajzilag kompakt terüle-

ten lakó, ethnikus eredet, nyelv, történeti múlt, jövőbe vetett aspirációk és saját egyediségük tudatában levő részek.

Vannak azonban igen nagyszámú idegenek, főleg az utolsó 3 évtized alatt az individualis beköltözés után jöttek, a kik között különösen a zsidók képeznek distinctiv jellemük által sok tekintetben a fentebb leirthez hasonló csoportot.

„Sokkal inkább, mint más kérdésre, erre vonatkozólag az egészen kezdetleges eszközök, melyek alkalmazhatók voltak egészen tehetetleneknek és érték nélkülieknek bizonyultak.“ (182. lap.)

Ezen megállapítás főbb hibáinak okai kétfélék. Egy az, hogy a kérdés sokakra nézve önérdkekkel van összekötve, amelyek kénytelenítik, hogyha lehet hamis adatokat szolgáltatassanak.

A másik, mely sokkal fontosabb, az hogy maga a kérdező sem tudja, mit kérdez. A kérdés, tudni, mit kell érteni nemzetiség alatt, kényes és még határozatlan. Az általunk vizsgálat alá vett tanulmány szerzője nagyszámú tudós statisztikusnak vizsgálódásait analizálja, hogy ezt bebizonyíthassa. Mily értelemben veszünk a *nemzetiség* szót? Mint a németek faji értelemben? Miként az uj-latin népek valamely államhoz való törvény tartózkodás értelmében, minden más egyebektől eltekintve? S aztán mit akarunk tudni? Hányan románok a törvényes értelemben? vagy ethnikus értelemben? Vagy melyik azok faja, a kik törvényes értelemben románok? Akkor, milyen kriteriumokat fognak tekintetbe venni, hogy megállapíthassuk egy román állampolgárnak heterogen, pl. görög vagy bolgár származását? Mely pontig várhatjuk, hogy feleljenek és hogy őszintén és tökéletesen feleljenek a kérdezettek? Mikor több kriterium ellent mond egymásnak, melyiket vegyük alapul? A megállapítás minden nemzetiségre vonatkozólag fog-e megtörténni, (miután meghatározott ez a szó) vagy pedig, miként más államok is teszik, csak azon nemzetiségekre vonatkozólag-e, a mely nálunk egy nagyobb egyed-szám által vannak képviselve?

Ezen kérdések közül, melyeknek egyike is rosszul értelmezve elégséges megmételtyezni az eredményeket, egyik sem világított meg eddig. S aztán követeljük a falusi előljáróságoktól, hogy adatokat szolgáltatassanak nekünk? De vajjon a városi előljáróságok milyen eszközökkel rendelkeznek, hogy az ezen kérdésre vonatkozó adatokat összegyűjthették? Mert ők nem tehetik, miként a falusiak, hogy ismerjék saját igazgatott népüket?

„Törvényeink — mondja a szerző — a *nemzetiség* szót általában valamely államhoz való tartozóság értelmében veszik, sőt épen az adókivetési törvény 2. articulusa is ezen értelemben használja, a mi csak még inkább összebonyolította a kérdést.“

Miután így a tudományos ember loyálisával kifejtette az anyag kevés értékét, a mely anyagból kimerítette az adatokat, Crupenski kimondja, hogy 326,292 idegen eredetű román alattvaló van. Az összes népességből van 4.999,860 bármely nemzetiségű, vagy miként a formulárek mondják, bármely fenhatóságú orthodox alattvaló. A román alattvalók száma 4 millió 794,079 levén, a kettő mellékeléséből az tűnnék ki, hogy legalább is 295 ezer 209 más, mint orthodox, vallásu román alattvaló van. A vallásoknál 215,533-at kapunk az izraelitákra. Ezen szám bizonyára csak minimum. Mert a munka, a melynek az összegyűjtött anyag alávettett, mutatja, hogy a városokban és az idegenekben a legtöbb helyen elmellőzések történtek. Mert a mohamedánok, kik (kisebb kivételekkel) sehol sincsenek csak Dobruzsában, 4,682-re mennének. Az orthodoxnál más keresztény kultusok a katolikusokra adnak 108,279-et, a protestánsokra pedig 14,379-et.

A lipóvaiak aránylag számosan vannak Moldovában és Dobruzsában. Crupenski mondja a 19. lapon, hogy „a jassyi kerületben a következő furesa kimutatást észleljük: lipovai vallásu van 311; lipovai nemzetiségű 1 (?).“

Ennyi elégséges annak kimutatására, hogy mindazok, kik ezen adatokat gyűjtötték, sötétségben voltak.

Statisztikánk ezen fontos részének megalkotásánál szükséges egy újabb népszámlálásig belenyugodnunk, mert itt a mi készletünk felmondja a szolgálatot.

* * *

A ki ezen észrevételeket elolvassa, be kell lássa szerző nyilatkozatának helyességét, a ki azt mondja, hogy mindent megtett, a mi lehető csak módjában állott a rendelkezés alatt álló eszközök tökéletesítésére. Láttuk, hogy művében vannak jól használható és értékesíthető részek és viszont vannak olyanok is, melyek csak nagyon kevés világosságot derítettek.

Óhajtjuk, hogy a nyilvános hatóságok hagyjanak fel közömbösségükkel, mert a morális tudományok egyike sinesen annyira az államra utalva, mint épen a statisztika és egy jobb, új korszakot alkosson bármely társadalmi vagy pedig kulturális reformmunkálatok tekintetében, melyeknek utmatatóul és alapul kell hogy szolgáljanak.

Crupenski, mondja műve kezdetén — és ezt mindnyájan tudjuk, — hogy azok,

kik külföldön biztos adatokat akarnak rólunk, csodálkoznak, hogy nem bírhatják azokat. Érdeklünkben állama tehát megismertetni velük az eddigi eredmények egy részét, a melyeket ők elértek. Azért az idegen hatóságokkal való esereviszony nem elégséges, mert hiszen nagyon kevesen lesznek, kik azokat románul megértsek. Ezen figyelembevétel arra vitte majdnem az összes államokat, hogy közleményeiket francia nyelven való foglalatokkal vagy pedig magyarázatokkal kísérik. Így tesznek a skandináv államok, így a délamerikai államok, így Finnország, Bulgária és más államok. A Közlönyben tehát egy francia foglalatot is kellene adni, bármilyen röviden. Pl. ha a recapituláló táblázat a 194. lapon francziául is lett volna adva, ez elég lett volna arra, hogy egy, az ilyen kutatásokkal foglalkozni szerető ember nagyon sokat tanuljon... mert bebizonyult, hogy a statisztikának nemzetközinek, s chronologiailag és földrajzilag összehasonlíthatónak kell lennie, ha termékenyítő akar lenni.

(Románból.)

Robin-Derescu.

JÓ ÉJT.

(Elbeszélés.)

Irta: *Tuliu Zamfirescu.*

(Folytatás.)

Jó tudni, hogy Donna Duleinia di Tobosco, kinek szerencséje volt Pauka nemes gazdáját az utra kitenni, nem volt jobb helyzetben, mint a kádi fennevezett leánya; azaz, hogy ha Duleiniának olyan sok szerencséje volt e világon, miért ne lehetett volna a Kádi leányának azon adománya, hogy egy törvényszéki elnök szívét nyugtalanítsa, midőn tudva van, hogy az elnökök kevésbé szemesek, mint a bolygó lovagok s hogy a török nőknek ép azon jogaik vannak Cupido istennével szemben, mint a spanyol nőknek. Énnélfogva senki se csodálkozzék azon eljárásán, hogy az elnök hazatérve, végig nyult ágyán és gondolkodni kezdett a Kádi leányáról. Azon felvilágosítások, melyeket felőle közelebb kapott, még inkább meg-

erősítették azon meggyőződésében, hogy ábrándoznia kell vele.

Más nap a mint házából eltávozott, egy kis társaságra bukkant a Kádi háza mellett. A Kádi a völgyben lakott, a vendéglő megett. Magas köfal körítette azt, mint valami kis várat. Távolabb a hegyről be lehetett látni az udvarra s ott két sor házat megpillantani, mint minden gazdag töröknél, egy sor a férfiak, másik a nők számára, közép magasságu fallal elválasztva. Szétnézett, hogy lássa, hogyan pillanthatná meg közelebből. A vendéglőből, a mely egyetlen kétemeletes ház volt Hirsovában, betekinthezt volna a Kádi udvarába, — de ennek a konáknak, mintha meg lett volna átkozva, egyetlen ablaka sem volt észak felől, azonban a pad-

lások történetesen volt egy-egy kis ablak, a mely azon résre nyílt. Mihelyt az elnök ezt megpillantotta, gyorsan felrohant a konak lajtorjáján egyenesen a padlásra.

Valóban a padlás ablakából egyenesen a Kádi udvarára lehetett belátni.

A Kádi leánya egy szőnyegen ült az előcsarnokban és somkorót tisztogatott. Midőn az elnök őt megpillantotta, alig birt lihegni, annyira fel volt indulva. Maga körül senkit sem érzett. Nem sok fáradságra van szükségünk, hogy tüstént fölismerjük teljes elhagyatottságát, a melyben ő élt. Szokva lévén ahhoz, hogy mindig egyedül legyünk, megszokjuk azt, hogy a közvetlen valóságtól távozzunk és olyan világban képzeljük magunkat, a mely részben képzeleti, részben realis azon erő segítségével, a melyet a képzelő tehetőség a képzeteket előidézni szokta. Fejét térdére hajtva, tépegeté a somkoró galyait vékony és lankadt ujjával, és annyira belemerült ebbe a foglalkozásba, mintha a bokor leveleihez ki tudja minő hárembeli regéket fűzött volna a kegyetlen császárokról, meggyilkolt szultán nőkről, vagy mintha Hafiz kedves költeményeit olvasta volna a *Nilus* höldjának szerelmeseiről. Midőn szemeit a somkóróra fölvetette, az elnök meglepetés nélkül tekintett ki a padlás ablakán. Attól tartva, hogy eltalálja riasztani, félre vonult, hogy elhagyják s csak miután azt képzelte, hogy többé már nem néz le, dugta ki ismét fejét. Most azonban a hölgy fél női és fél démoni mosolylyal lesett utána, a mi arra indította az elnököt, hogy gyorsabban elrejtse magát, mint előbb tevő. A mint így elrejtve állott, gondolá magában: ha a hölgy — miután töröknő — engem megpillant és nem szalad el, ez azt jelenti, hogy szeret is engemet. Vagy pedig, hogy nem a Kádi (bíró) leánya. Neki ugyanis úgy tetszett, hogy a Kádi leányának okvetetlenül kell a törvényszék elnökét szeretni.

Ha most, midőn ismét megmutatom magamat — mondá magában — rajta kapom, hogy még mindig reám tekint... üdvözölni fogom!

Eként felbátorodva, ismét kidugta fe-

jét a padlás ablakán és minthogy a leány valóban mind feléje nézett, az elnök jobb kezét szívére tette és annyira kihajolt, hogy orrával szinte érintette a födelet.

Erre a jelre a leány viszonzáskép előbb szájához és azután homlokához emelte kezét. E mozdulás alatt az ing bő ujjá hátra omlott s illetéknépen hófehér keblet és gömbölyű kart tárt fel az elnök előtt.

Az elnök magánkívül volt örömeben s minthogy a vizsgálatokból, melyeket az ülésekben gyakran kénytelen volt megtenni, megragadott elméjében ez a török kérdés: hogyan hívnak? mind a két tenyerét szájához vivén, teljes erejéből oda kiáltott: „*Ismenizi baná bahaslainiz?*“

A török leány erre nevetésbe tört ki és beszaladott. A szegény elnök attól tartva, hogy hátha valami bolondot mondott, gyorsan ismételte gondolatban összes török nyelvtudását és nagy bámulata meggyőződött, hogy nagyon jól mondotta, sőt úgy találta, hogy igen szépen beszélt, mert e mondat, a mint a török tolmács őt biztosítá, nemes emberhez illett.

A török leány néhány pillanat múlva ismét kijött a küszöbig s alig bírván magát a nevetéstől visszatartóztatni, egyik ujját szájához emelte, jelezvén ezzel, hogy hallgasson. Azután ő is, mint előbb az elnök, mindkét tenyerét szájához vivén s lábujjaira emelkedvén, ezt kiáltotta:

Aisé hanám . . . s ezzel úgy el-illant, hogy többé nem tért vissza.

Az elnök még egy ideig ott állott . . . talán még ki jó, hogy még lássa, de nem volt többé szerencséje.

Másnap kilenez órákor a padláson volt. A nép csak úgy özönlött a hitelesítendő iratokkal, folyamodványokkal, perekkel . . . az elnök a padláson volt . . .

Ezen a napon és a következőken mindig rendesen látta és ennek folytán ugyancsak esinálta a szerelmes jeleket, a melyekre a leány felelt úgy, a hogy tudott, de mindig jóakarattal.

Ma így, holnap amugy, végtére az elnök oda jutott, hogy nem gondolt egyébbel, mint a kádi leányával. *Aisé*-nek hív-

ták s olyan kedves és egyedül álló volt a szegény leány.

Azonban az idő kezdett megbomlani és a szél olyan hatalmasan kezdett zugni a házak padlásain, hogy nem lett volna kedved vele dacolni, ha még törvényszéki elnök lettél is volna és szerelmes Aisé-be. A Duna kezdte a hullámokat összekuszálni és a halászhajók a tulsó partra vitték át sátraikat, hol jobban meghúzódtak. A daru lassan vonult lefelé és vele együtt a zaj is feltűnt a víz színén, mint megannyi fehér folt. A kádi, mint legöregebb és legnagyobb boér a városban, mindig jelen volt évenként a halászat első kísérleténél s gyakran a sátorban töltötte az éjszakát, mint bármelyik egyszerű halász. Mihelyt az elnök erről értesült, feltette magában, hogy meglássa Aisét saját otthonában.

De hogyan?

Mihelyt Hirsovára érkezett, megösmékedett egy öreg görög nővel, a kitől tanácsot szokott kérni az ilyen viszonyok között. Azonnal utána küldött és föltárta előtte szívügyét és azon szándékát, hogy minden áron bejuthasson Aisé-hez. Az öreg nő türelmesen végig hallgatta s miután az elnök bevégázte, röviden ennyit mondott:

„Szereted-e nagyon életedet?...”

Igen, miért kérdezed? Világos, hogy szeretem.”

„Akkor maradjunk ide haza.”

„Azt hiszed, hogy félek a káditól?”

„Először is tudnod kell, hogy nekik nincs joguk fegyvert tartani. S aztán megvalloim őszintén: többet adok arra, hogy Aisét meglássam, mint életemre.”

„Ah! ugy már más. Ha semmitől sem félsz, akkor ma este nyolcz órára állj készen.”

Estig mindenféle tervet szőtt magában, melyek közül egyik czifrább volt a másiknál: átugordják a köfalon, leereszkednek a vendéglő fedeléről az udvarba, vagy pedig vakon kövesse az öregasszonyt. Nyolcz óra felé az öreg belépett hozzá, hóna alatt egy köteget hozván. Mihelyt belépett, hozzá közeledvén, titokzatosan és így szólott: „Boesásd le a füg-

gönyöket” s aztán a kötegből elővett egy pár női török czipót és egy fekete sált.

„Öltözz fel uram,” mondá az elnöknek, a ki ügyetlenül forgatá kezeiben az ő jövőbeli szerelmes öltönyeit.

Az elnök öltözni kezdett, de a rövid török sál alig ért térdéig s látni engedé a nadrágot és férfi eszímákat, a melyek ilyen helyzetben nagyon veszélyesek lehettek volna. Azonban a sötétség segítségével, a dolog talán előre mehetett.

Miután fejét a fekete sállal betakarta és bajuszát óvatosan elrejtette, elindultak.

A görög nő azután elmondá az elnöknek, hogy a kádi leánya nem egyedül, hanem az ugynevezett háremben egy vak nagynénjével lakik, aki mindenkinek megtapogatja a ruháit, a kik Aisé-hez mennek, nehogy vagy egy férfiú juthasson oda.

„Jól van, de most mondd-e ezt nekem te átkozott?”

A görög nő nevetni kezdett.

„Őn uram nem ismeri a nőket,” mondá amaz. Ha Aisé önt szereti, fog módot találni, hogy önt elfogadhassa. Ma péntek nap van és ők minden pénteken segélyt osztogatnak a szegényeknek. Még ha édes fivére is itthon lenne, mi fogunk az előtt bemenni.

„Hogyan? Hát fivére is van?”

„Van ám. S aztán ha van is? Én csaknem minden nap bejárok Aisé-hez annak orra előtt, csak húzza alá azt a kendőt, mert igen erősen látszik a nadrág.

Az elnök maga sem tudta, hogyan érkezett a kádi kapujához. Az öreg nő előbb ment be és az elnök kezeit megragadván, mind ketten keményen a falhoz lapultak és csendesen a második udvar felé indultak. A kutyák mind a piacon voltak a lepénysütők előtt. A második ajtócskát is kinyitották s bár kissé sötét volt, az elnök még is megismerte a tornáczos házat, melyet a padlás ablakból látott volt.

Mihelyt a lépcsőzethez értek, Aise elbök ment.

„Juz surmeghe gheletim» mondá a görög nő.

„Tese-chiur ıderim» köszönő. Aise mellett kíváncsian tekintett a gyenge esti

sötétségben az elnökre. Ez hozzá közeledt és miután földig hajolva üdvözölte, megragadta a leány kezét és megcsókolta, s ugyanakkor lerántotta saját fejéről a fekete kendőt. Aise tüstént ráismert. Bármi felelet helyett Aise elfojtott sikojt hallatott és beszaladott. Nehány másod percz múlva újból megjelent, halálra nevetvén magát az elnök öltözetén, és a görögnő kezét megragadta, hogy bevezesse nagynénjéhez. Az elnök nem tudva hogy mit tegyen, utánok indult, s a nagy teremtől jobbra egy üres szobában egy nőt pillantott meg két matrácson végig nyulva, a ki kezeivel a görögnő öltönyét tapogatta. A sor okvetlen elkerült volna reá is. Ugy tetszett mintha szaladni szeretett volna, vagy valamivel kendős fejére csapni, s valóban, miután az öreg vaknő a görög nővel rendben volt, Aise hozzá lépett s kezét megfogta, hogy vezesse nagynénjéhez. Az elnök nem tudta mitévő legyen, főleg azért, mert Aise folyvást nevetett. Nem érezte, hogy a nevetés volt reá nézve az egyetlen menekvés azon erős lelki felindulásban, a mely őt hatalmába kerítette. Megindult utána a nélkül, hogy tudná, hogy mi történik vele; azonban épen akkor, midőn a vaknő kezeibe volt adandó, Aise levette az elnök fejéről a fekete sált, s hirtelen beleburkolózva letérdelt a vaknő előtt és oda nyújtá kezét, hogy tapintsá meg.

Ezen műtét után visszavonult az öreg nőtől és gyorsan szaporán kezdett vele beszélni. A görögnő megsugá az elnöknek, hogy irgalmatlanul hazudik neki. Azt mondotta neki, hogy az a második nő, az az ő, egy elhagyatott, ájulásban szenvedő szegény, (A törökök határtalan tisztelettel viseltetnek az ily betegek iránt) a ki kitünő kártyavető és csunya! mondá az öreg vak nőnek és halálra nevetett.

Az elnök valódi tisztelettel tekintett Aisere.

Alant egy háromlábu asztalkán kis mécs pislogott, mely hasonló volt a háromdecziliteroshez, a melynek bele több füstöt, mint világosságot terjesztett szét. Aise térdére ereszkedve állott az öreg tö-

röknő előtt és vigan eseegett. Fejér és kőrded képe fényleni kezdett a belső megelégedéstől, a mely vékony rózsaszínű vonalakat festett arczára. Kisded élettelmes szája, könnyedén ejtette ki a szavakat. Ajkai reszkettek, mintha mindig haragudtak volna, azonban nagy és rendszeren bennülő szemei, kisebbek lettek, és kimondhatatlan hálát fejeztek ki, a midőn nevetett. Rövidre vágott haja, mindannyiszor előre hullott és betakarta arczát, valahányszor az öregre hajolt, melyet azonban egyetlen könnyü és büszke fejbőlintással hátra lökött és folytatta az általa kieszelt történetét az öregnek.

(Vége köv.)

(Románból.)

Koós Ferencz.

Kérelem.

Ügybarátainkat kérjük vállalatunk támogatására.

Az Ungaria és Szemle

Egy évre 6 frt.
Fél évre 3 „

KIADÓHIVATAL.

KÖNYVÉSZET.

Buletin statistic general al României. II. évf. Románia népesedési, közgazdasági és egyéb viszonyairól és állapotairól ad számot Kapható Socec et comp. Bucarest.

Ivonologia creștină occidentală și orientală. Dr. Muresan Severtől. Bukarest.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

N. Pitești. Megérkezett.

G. Budapest. Rád Sándor jelenleg Galacson (R. mánia) van, igazgató-tanár az ottani realiskolánál. Zernești. Megküldöttük.

Tartalom: Az új kormány teendői a nemzetiségi ügyben. — Román szók a magyarban. — A románok eredete. (Folytatás.) — A jobbágyok Romániában. — Alexandri. (Folytatás.) — Alexandriából. (Költemények.) — Sinkai Sinkay György élete és munkái. — A román népesedés statisztikájának jelenlegi helyzete. — Jó éjt. (Folytatás.) — Kérelem. — Könyvészet. — Szerkesztői üzenetek.